

ANALISIS TINDAK TUTUR BASA JAWI ING WACANA GRAFFITI TRUK

Hanif Shiddiq Ismail
11205241059

Sarining Panaliten

Panaliten menika ngandharaken *analisis tindak tutur* basa Jawi ing wacana *graffiti truk*. Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken wujudipun *tindak tutur*, ginanipun *tindak tutur* dipuntingali saking *konteks*-ipun, saha jinisipun *inferensi* dipuntingali saking jinisipun *tindak tutur*. Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. Asiling panaliten inggih menika wujudipun *tindak tutur*, ginanipun *tindak tutur*, saha jinisipun *inferensi* saking *tindak tutur* basa Jawi wacana *graffiti truk*. Wujudipun *tindak tutur* menika wonten tiga, inggih menika *lokusi*, *ilokusi*, saha *perlokusi*. Ginanipun *tindak tutur* ingkang dipuntingali saking *analisis konteks* menika saged dipunperang miturut wujudipun *tindak tutur*. *Tindak tutur lokusi* menika namung satunggal ginanipun inggih menika ngandharaken. Wondene *tindak tutur ilokusi* menika wonten gangsal (5) ginanipun inggih menika *asertif*, *direktif*, *ekspresif*, *komisif*, saha *deklarasi*. Saben ginanipun menika wonten wujudipun inggih menika *asertif* wujudipun ngandharaken saha *humor*; *direktif* wujudipun mrentah, paring pamenging, nyuwun *izin*, saha nyuwun pangapunten; *ekspresif* wujudipun sambat saha aruh-aruh; *komisif* wujudipun paring janji saha paring *ancaman*; *deklarasi* wujudipun paring nama saha mutusi *Tindak tutur perlokusi* menika boten gadhah *fungsi* amargi *tindak tutur perlokusi* menika *efek* saking satunggaling *tindak tutur*. Jinisipun *inferensi* ingkang sampun kapanggihaken ingkang dipuntingali saking jinisipun *tindak tutur* menika wonten kalih (2) jinisipun, inggih menika *inferensi langsung* saha *inferensi tidak langsung*.

Pamijining tembung: *tindak tutur*, wacana *graffiti truk*.

Abstract

This research has the aim to explain speech act analysis of the java language in the discourse of graffiti trucks. This study is 1) explain the form of speech act 2) explain the speech act function given the context and 3) types of inference seen from the types of speech acts. This research uses descriptive method. The result of this studies are to explain the form of speech act, the speech act function given the context and types of inference seen from the types of speech acts from the discourse of graffiti trucks. The form of speech act which showed there were three, that is a locutionary act, illocutionary act, and perlocutionary effect. The function of speech acts are divided by a form of speech acts. Locutionary speech acts of this studies has only one function, that explains. Whereas illocutionary speech acts have 5 functions, that is assertive, directive, expressive, commissive, declaration. Each function has the form, assertive have a form explaining and humor; directive has the form of a command, remind, advise,

ask for permission, and apologized; expressive has the form complain and say hello; commissive has the form promised and threatened; declaration has the form giving a name and accused. Perlokusi speech acts do not have a function for perlokusi is the effect of a speech act. Type of inference is divided into two that is direct inference and indirect inference.

Keywords: speech act, discourse of graffiti trucks.

A. PURWAKA

Wacana menika minangka wujud basa ingkang jangkep saha *kompleks*. Jinisipun wacana menika kathah, salahsatunggaling jinisipun inggih menika wacana *graffiti*. Wacana *graffiti* menika wacana ingkang wujudipun *graffiti*. Wacana *graffiti* menika kathah jinisipun, salahsatunggaling jinisipun wacana *graffiti* inggih menika wacana *graffiti truk*. Wacana *graffiti truk* menika wacana *graffiti* ingkang kaserat wonten *truk*. Pawadan milih wacana *graffiti truk* (WGT) basa Jawi dados *objek* panaliten antawisipun, ingkang sepisan inggih menika bilih WGT basa Jawi menika kalebet wacana ingkang *simple* menawi dipuntandhingaken kaliyan wacana-wacana serat sanesipun kadasta wacana cerkak, cerbung, berita, opini, iklan, saha sapanunggalanipun. Kaping kalih inggih menika saking basa saha wosipun wacana, WGT basa Jawi menika langkung *variatif* saha *merakyat*. Kaping tiga inggih menika, *konstruk* seratanipun gadhah *unsur seni* utawi *artistik*.

Wacana menika mahyaaken mapinten-pinten kekajengan, salahsatunggalipun inggih menika ngajak masarakat ingkang maos (*mitra tutur*) WGT basa Jawi menika *interaksi* lumantar wacana ingkang dipunserat ing *truk*. Wicantenan ing antawisipun ingkang nyerat WGT basa Jawi kaliyan masarakat ingkang maos menika ingkang dipunsebat *tindak tutur*. *Tindak tutur* menika *tindakan-tindakan*

ingkang dipunketokaken mawi *tuturan*. *Tindak tutur* ing wacana menika wonten wujudipun saha ginanipun. Saksampunipun mangertosi wujud saha ginanipun *tindak tutur*, panaliti badhe mangertosi jinisipun *inferensi* dipuntingali saking jinis *tindak tutur*. *Inferensi* menika dudutan ingkang dipundamel pamaos kangge mangertosi menapa ingkang dipunkajengaken saking satunggaling wacana.

B. GEGARAN TEORI

Cabang ilmu basa ingkang nyinaoni bab teges menika wonten kalih *cabang*, inggih menika *semantik* saha *pragmatik*. Ananging sanadyan nyinaoni babagan teges, *semantik* kaliyan *pragmatik* menika wonten bantenipun, inggih menika bilih *semantik* nyinaoni kanthi *sudut pandang internal* menawi *pragmatik* menika kanthi *sudut pandang eksternal* (Wijana, 1996: 2). Dados *pragmatik* menika satunggaling *cabang* ilmu basa ingkang nyinaoni babagan teges utawi makna ingkang dipuntingali kanthi *eksternal* utawi *terikat konteks*.

Tindak tutur menika kalebu satunggaling bab ingkang dipunsinaoni wonten ing *Pragmatik*. *Tindak tutur* ing basa Inggris dipunwastani *speech act*. Yule (1996: 47) nyebataken bilih “*actions performed via utterances are*

generally called speech act". Chaer saha Agustina (2004: 50) nyebataken bilih *tindak tutur* menika tegesipun *gejala individual* ingkang gadhah sipat *psikologis* saha anggenipun ngandharaken adhedhasar kaprigelan basa *penutur* nalika ngadepi kahanan tartamtu. Dados *tindak tutur* menika sedaya tumindak basa ingkang wetah ingkang awujud *tuturan* lumantar swara utawi seratan ingkang gadhah sipat *psikologis*.

Searle (wonten Wijana, 1996: 17) ngandharaken bilih *tindak tutur* menika dipunperang dados tiga, ing antawisipun *tindak lokusi (locutionary act)*, *tindak ilokusi (illocutionary act)*, saha *tindak perlukosi (perlocutionary act)*.

Wijana (1996: 30) merang jinising *tindak tutur* dados sekawan jinis inggih menika *tindak tutur langsung* saha *tindak tutur tidak langsung*, saha *tindak tutur literal* saha *tindak tutur tidak literal*. Kanthi formal, adhedhasar *modus*, ukara menika dipunperang dados ukara carita (*deklaratif* utawi *berita*), ukara pitakon (*interogatif* utawi *tanya*), saha ukara pakon (*imperatif* utawi *perintah*). Kanthi *konvensional*, ukara carita dipunginakaken kangge nyariosaken utawi ngandharaken sawijining bab utawi sawijining prastawa dhateng piyantun sanes. Ukara pitakon dipunginakaken kangge nyuwun pirsasatunggaling perkawis, saha ukara pakon dipunginakaken kangge ngakon, ngajak, utawi mrentah dhateng piyantun sanes. Nalika ukara carita dipunginakaken kanthi *konvensional* kangge nyariosaken, ukara pitakon dipunginakaken kangge nyuwun pirsas, saha ukara pakon dipunginakaken kangge ngakon, ingkang kados mekaten dipunwastani *tindak tutur*

langsung (direct speech act) (Wijana, 1996: 30). Ananging ugi supados langkung sopan, menawi badhe mrentah utawi ngakon saged dipunucapaken ngangge ukara carita utawi ukara pitakon, supados piyantun ingkang dipunprentah boten ngrasa menawi dipunprentah. Menawi mekaten, saged dipunwastani *tindak tutur tidak langsung (indirect speech act)* (Wijana, 1996: 31). *Tindak tutur literal* utawi *literal speech act* menika *tindak tutur* ingkang karepipun ingkang ngucapaken sami kaliyan teges saking tembung-tembung ingkang dipunucapaken. Wondene *tindak tutur tidak literal* utawi *nonliteral speech act* menika *tindak tutur* ingkang karepipun ingkang ngucapaken benten kaliyan teges saking tembung-tembung ingkang dipunucapaken (Wijana, 1996: 32).

Nalika *tindak tutur langsung* saha *tidak langsung* nyawiji kaliyan *tindak tutur literal* saha *tidak literal*, ndadosaken jinis *tindak tutur* malih inggih menika *tindak tutur langsung literal*, *tindak tutur tidak langsung literal*, *tindak tutur langsung tidak literal*, saha *tindak tutur tidak langsung tidak literal* (Wijana, 1996: 33).

Searle (wonten Rahardi, 2005: 36) ngrantam *tindak tutur ilokusi* dados gangsal werni wujud *tuturan*, ingkang saben werni gadhah panggunaan *komunikatif*. Gangsal werni ginanipun *tindak tutur ilokusi* inggih menika *asertif*, *direktif*, *ekspresif*, *komisif* saha *deklarasi*.

Wijana (1996: 9) ngandharaken bilih *pragmatik* menika *studi kebahasaan* ingkang gadhah gegayutan kaliyan *konteks*. Leech (wonten Wijana, 1996: 9) ngandharaken bilih "Pragmatics

studies meaning in relation to speech situation". Konteks miturut Mulyana (2005: 21-24) inggih menika kahanan utawi dhasaring satunggaling wicantenan. Konteks menika saged dipunanggep dados satunggaling bab ingkang njalari utawi dados dhasaring wontenipun satunggaling pacelaton menapa dialog. Sedaya kemawon ingkang gegayutan kaliyan *tuturan*, ing antawisipun teges, karep, utawi *informasi*, gumantung sanget kaliyan *konteks* ingkang ndadosi *peristiwa tuturan* menika. Wonten ing kajian *sociolinguistik* Hymes (wonten Mulyana, 2005: 23-24) ngrantam bab *faktor* ingkang nemtokaken *peristiwa tutur* menika kanthi akronim SPEAKING ingkang tegesipun *Setting and scene, participant, ends, act sequences, key, instrumentalities, norm* saha *genre*.

Wacana menika kapundhut saking basa Sansekerta *wac/wak/vak*, ingkang tegesipun inggih menika "nggunem", "ngomong" (Douglas wonten Mulyana, 2005: 3). Wonten ing basa Inggris dipunsebat "*discourse*" ingkang tegesipun pidato utawi seratan, wicantenan, ceramah (Echols saha Hassan, 2003: 185). Ing *Kamus Jawa Kuna-Indonesia* menika wonten tembung wacana ingkang tegesipun *perkataan, ucapan* (Mardiarsito, 1981: 651). Dados, wacana menika dhasaripun saged dipuntegesaken sedaya seratan utawi wicantenan.

WGT basa Jawi menika kaimpun saking tiga tembung inggih menika wacana, *graffiti*, saha *truk*. Susanto (2012: 161) ngandharaken bilih *graffiti* menika saking tembung Italia "*Graffito*" ingkang tegesipun *goresan* utawi *guratan*. Miturut *Kamus Besar Bahasa Indonesia* (KBBI) ing situs (<http://www.kbbi.web.id/truk>)

nyebataken menawi *truck* utawi *truk* menika "*mobil besar dng bak besar di belakang (biasanya untuk mengangkut barang); prahoto;*". Saking pangertosan *graffiti* saha *truk* ing inggil menika, saged dipundamel dudutan bilih WGT basa Jawi inggih menika seratan basa Jawi ingkang kalebet wacana serat, awujud *graffiti* amargi gadhah wujud ingkang unik, ingkang kaserat wonten *truk*.

C. CARA PANALITEN

Panaliten menika kalebet jinis panaliten *deskriptif*. Panaliten menika ngginaaken panaliten *deskriptif* amargi jinis panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken *data* menika kanthi menapa wontenipun. Andaharan menika dipuntedahaken kaliyan Arikunto (wonten Mulyana, 2005: 83) wonten *pirembaganipun, metode deskriptif* ngandharaken *data* utawi *objek* kanthi menapa wontenipun, *natural, objektif*, saha *factual*. Panaliten menika badhe nлити babagan *analisis tindak tutur* wacana *graffiti truk* basa Jawi, milanipun panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken asiling panaliten ingkang awujud *data-data* tanpa ngewah-ewahi *data* menika.

Data minangka *objek* panaliten inggih menika wacana *graffiti truk* basa Jawi. Wondene sumbering data minangka subjek panaliten menika *truk* ingkang *menampilkan* wacana *graffiti* basa Jawi ing pundi kemawon ingkang ketemu kaliyan panaliti.

Panaliten menika dipunlampahi kanthi ngginakaken cara ngempalaken data ingkang jumbuh kaliyan sumber datanipun. Data ing panaliten menika dipunasilaken saking sumber seratan ingkang wonten *truk*. Cara ngempalaken data

wonten ing panaliten menika kanthi cara *dokumentasi*, ingkang katindakaken wonten panaliten menika moto *truk* ingkang *menampilkan* wacana *graffiti* basa Jawi.

Salajengipun *teknik* maos katindakaken kanthi cara; maos wacana *graffiti truk* basa Jawi, madosi wujud *tindak tutur*, ginanipun *tindak tutur* adhedhasar *konteks* wacana ingkang ndayani wonten ing wacana sami, saha jinisipun *inferensi* dipuntingali saking jinisipun *tindak tutur*. Sasampunipun *teknik* maos, kalajengaken *teknik* nyatet. *Teknik* nyatet katindakaken kanthi cara nyatet wacana ingkang sampun kaanalisis saha dipuntandani wonten ing kartu *data*.

Pirantipun panaliten ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten inggih menika kertu *data*. Kertu *data* wonten panaliten menika dipunginakaken kangge nyerat *data* ingkang sampun dipundokumentasekaken, lajeng *data* dipunanalisis wujud *tindak tutur*, ginanipun *tindak tutur* saha jinisipun *inferensi*. *Analisis data* wonten panaliten menika kedhah jumbuh kaliyan teori ingkang sampun kaandharaken.

Analisis data wonten panaliten menika ngginakaken *analisis deskriptif*. *Analisis deskriptif* dipunginakaken kangge ngandharaken wujudipun *tindak tutur*, ginanipun *tindak tutur*, saha jinisipun *inferensi* saking WGT basa Jawi. *Tahapan analisis deskriptif* inggih menika: 1) *identifikasi*, 2) *klasifikasi*, 3) *analisis WGT* basa Jawi. Ngesahaken data wonten panaliten menika kanthi cara *validitas* saha *reliabilitas*. Caranipun *validitas semantis-kontekstual* saha *pertimbangan ahli*.

D. ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

Asiling panaliten ingkang dipunpangguhaken saking wacana basa Jawi wonten *graffiti truk*, inggih menika wujudipun *tindak tutur* menika wonten tiga, inggih menika *lokusi*, *ilokusi*, *perlokusi*. Wujud *lokusi* saha *ilokusi* menika gumantung kalih jinis ukaranipun. Jinis ukara saking asiling panaliten wonten *deklaratif* (pawarta), *interogatif* (pitakenan), *imperative* (prentah). Wondene ginanipun *tindak tutur* menika dipuntedahaken saben satunggal wujud *tindak tutur*. Ginanipun ingkang sepisan inggih menika ginanipun saking *tindak tutur lokusi*. Ginanipun *tindak tutur lokusi* wonten panaliten menika namung satunggal inggih menika ngandharaken. Salajengipun ginanipun *ilokusi* wujudipun *asertif*, *direktif*, *ekspresif*, *komisif*, saha *deklarasi*. Wujud *tindak tutur perlokusi* menika wujudipun *efek* saking wacana menika. Adhedhasar asiling panaliten, *efek* saking wacana wonten *efek* mangertos, nindakaken, paring pangapunten, *waspada*, eling, nyumanggakaken, tumut prihatin, ngguyu, mangsuli, cepet wangsul, boten neka-neka, pikantuk *info*. Wujud saha ginanipun *tindak tutur* kasebat dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Lokusi

Lokusi menika wujud *tindak tutur* ingkang namung ngandharaken menapa wontenipun utawi maknaipun sami kaliyan seratan. Wonten ing panaliten menika ginanipun *lokusi* namung wonten satunggal inggih menika ngandharaken. *Tindak tutur lokusi* wonten ing wacana basa Jawi *graffiti*

truk dipunpanggihaken pitulas (17) wacana. Ing ngandhap menika tuladha *tindak tutur lokusi* wonten ing wacana *graffiti truk*.

Data (53) ingkang uninipun “Ganthilaning Ati” menika kalebet *tindak tutur lokusi* ananging saged kalebet *ilokusi* ugi. Wacana menika kalebet *lokusi* amargi wacana menika namung ngandharaken menapa wontenipun saha maknanipun sami kaliyan seratanipun. Bab menika saged katingal saking maknanipun wacana “ganthilaning ati” ingkang gadhah teges ingkang dipuntresnani utawi ingkang tansah nggantil wonten manah utawi ati.

Wacana menika ugi saged kalebet *ilokusi* ingkang ginanipun kalebet *deklarasi* amargi wacana menika dipunserat kanthi kekajengan kangge paring nama utawi *julukan* dhateng *truk* menika. *Truk* menika saged gadhah *julukan* kados mekaten amargi *truk* menika kalebet barang ingkang dipuntresnani sanget amargi dados piranti kangge nyambut damel dening ingkang gadhah *truk*. Pramila, wacana menika boten namung ngandharaken ananging ugi nindakaken, inggih menika nyukani nama utawi *julukan*.

Menawi dipunanalisis kanthi *konteks* wacana, *settingipun* wonten ing *slebor truk*, lajeng *scene* wonten ing *slebor truk* menika *santai*. *Participants* wonten ing wacana menika *kreator* minangka penutur saha pamaos minangka *mitra tutur*. *Ends* utawi ancasipun wacana menika ngandharaken babagan gantilanipun ati. *Act sequence* wacana menika andharan ingkang wosipun ngandharaken bab gantilanipun ati. *Keys* wacana menika ngandharaken kanthi *sopan* saha *santai*. *Instrumentalities* wacana menika ngagem seratan, warna saha

ornament supados langkung katingal *estetik*. *Norm* wacana menika *sopan*. *Genre* wacana menika wacana pawarta.

2. Ilokusi

Tindak tutur ilokusi menika ginanipun boten namung ngandharaken, ananging ugi sanesipun. Ginanipun *tindak tutur ilokusi* menika wonten gangsal (5) inggih menika, *asertif*, *direktif*, *ekspresif*, *komisif*, *deklarasi*. Saben ginanipun *ilokusi* menika wonten wujudipun. Wujudipun ingkang kapanggihaken wonten panaliten menika saking *asertif* inggih menika ngandharaken saha *humor*; *direktif* ginanipun mrentah, paring pamenging, paring piweling, nyuwun *ijin*, saha nyuwun pangapunten; *ekspresif* wujudipun sambat saha aruh-aruh; *komisif* wujudipun paring janji saha paring *ancaman*; *deklarasi* wujudipun paring nama saha mutusi. Tuladha *pirembagan* babagan ginanipun *tindak tutur ilokusi* badhe kaandharaken ing ngandhap menika.

Data (42) ingkang uninipun “Lasinem Mendem Manuk” menika kalebet *tindak tutur ilokusi* ingkang ginanipun *asertif* wujudipun *humor*. Wacana menika kalebet *ilokusi* amargi makna saking wacana menika benten kaliyan seratanipun. Bab menika saged katingal saking pamilihanipun tembung “manuk”. Tembung “manuk” wonten wacana menika boten ateges peksi utawi sawijining nama kewan, ananging “manuk” wonten wacana menika ateges gamanipun piyantun jaler. Makna menika dipunkiyataken kaliyan *ilustrasi* gambar piyantun estri nembe ngandhut. Makna ingkang benten kaliyan seratanipun menika ndadosaken ginanipun

wacana menika *humor* utawi paring geguyon. Wacana menika boten wonten ejaan ingkang lepat, pramila panaliti boten suka pamrayogi bab ejaanipun.

Menawi dipunanalisis kanthi *konteks* wacana, *settingipun* wacana menika wonten ing *slebor truk*, lajeng *scene* wonten ing *slebor truk* menika *santai* saha *humor* bab menika saged dipuntingali saking panggunaan basanipun inggih menika ngginakaken basa ngoko saha *plesetan*. *Participants* wonten ing wacana menika *kreator* minangka penutur saha pamaos minangka *mitra tutur*. *Ends* utawi ancasipun wacana menika ngandharaken *humor* babagan “manuk”. *Act sequence* wacana menika andharan ingkang wosipun ngandharaken *humor* babagan manuk kanthi ukara “lasinem mendem manuk”. *Keys* wacana menika ngandharaken kanthi *santai*. *Instrumentalities* wacana menika ngginakaken seratan, warna saha gambar. *Norm* wacana menika kirang *sopan* amargi *humor* ingkang dipunandharaken menika *humor dewasa*. *Genre* wacana menika wacana *humor*.

3. *Perlokusi*

Tindak tutur perlokusi menika *efek* utawi *daya pengaruh* kangge ndayani ingkang dipunajak wicantenan, utawi biasanipun dipunwastani *the act of affecting someone*. *Tuturan* ingkang dipunucapaken dening piyantun asring gadhah *daya pengaruh (perlocutionary force)* utawi *efek* dhateng ingkang dipunajak wicantenan, *efek* menika ingkang dipunwastani *perlokusi*. *Perlokusi* ingkang kapanggihaken saking *data* wacana *graffiti truk* basa Jawi wonten 12. Kalihwelas *perlokusi* menika ing antawisipun mangertos, nindakaken, paring pangapunten,

ngatos-atos, eling, nyumanggakaken, tumut *prihatin*, ngguyu, mangsuli, cepet wangsul, boten neka-neka, pikantuk *info*. Tuladha piremangan saking *perlokusi-perlokusi* ing nginggil menika saged dipuntingali ing ngandhap menika.

Efek boten neka-neka menika O2 utawi ingkang dipunajak gineman boten tumindak neka-neka saksampunipun mirsani *tuturan* wacana *graffiti truk* kasebat. *Perlokusi* boten neka-neka saking *tindak tutur* basa Jawi ing wacana *graffiti truk* saged dipunpanggihi saking tuladha wacana data 16. *Data* (16) ingkang uninipun “Macem-macem! Rakyat Munggah Bale” menika gadhah *efek* utawi wujud *perlokusi* boten neka-neka. *Efek* boten neka-neka menika tuwuh amargi *tuturan* ingkang kaserat wonten *truk* menika ngginakaken ukara pakon panantang. *Mitra tutur* saking *tuturan* menika *pemerintah* utawi perangkat negara, wondene *penutur* utawi O1 inggih menika rakyat utawi supir *truk*. *Tuturan* menika gadhah *efek* utawi *perlokusi* dhateng perangkat negara supados boten neka-neka anggenipun nindakaken amanah saking rakyat. Menawi perangkat negara nekad lajeng neka-neka, *penutur* janji badhe “mungguh bale” utawi *protes* saha *demo*.

Salajengipun panaliti badhe ngandharaken babagan *inferensi*. *Inferensi* menika *kesimpulan* utawi dudutan, saben *tindak tutur* menika mesthi saged dipundamel dudutan. Dudutan utawi *inferensi* ingkang badhe dipunrembag wonten ing bab menika *inferensi* saking wacana *graffiti truk* basa Jawi dipuntingali saking jinisipun *tindak tutur*. *Tindak tutur* saged dipunperang jinisipun

dados kalih (2) inggih menika *tindak tutur langsung* saha *tidak langsung*. *Tindak tutur langsung* menika *tindak tutur* ingkang dipuntuturaken saestu sami kaliyan *modus* ukaranipun. Wondene *tindak tutur tidak langsung* menika kuwalikipun, *tindak tutur* ingkang dipuntuturaken benten kaliyan *modus* ukaranipun. Mila mekaten, *inferensi* menika ugi dipunperang dados kalih (2) inggih menika *inferensi langsung* saha *inferensi tidak langsung*.

Inferensi langsung menika damel dudutan mawi langsung, biasanipun saking *tuturan* ingkang ukaranipun dipunginakaken kados dene *modus*-ipun. Tuladha *tindak tutur* basa Jawi ing wacana *graffiti truk* ingkang cara ndamel dudutanipun kalebet *inferensi langsung* saged dipuntingali wonten tuladha *data 44*.

Data (44) ingkang uninipun “Ora Melu Ragat Ora Usah Nyacat” menika kalebet *inferensi langsung*. Kalebet *inferensi langsung* amargi ukara pakon saestu dipunginakaken kangge mrentah utawi *melarang*. *Penutur* utawi ingkang gadhah *truk* ngginakaken ukara pakon kangge *melarang* piyantun sanes ingkang badhe nyacat babagan *truk*-ipun. Saking *tuturan* ing wacana menika saged *langsung* dipundamel dudutan bilih menawi boten tumut urun tumbas utawi ngingu *truk* menika, boten gadhah *hak* ngece utawi nyacat *truk* menika.

Inferensi tidak langsung menika walikipun *inferensi langsung*, inggih menika *tuturan* ingkang dipuntuturaken dening *pentutur* utawi O1 menika boten pas utawi boten sami kaliyan *modus* tuturanipun. Tuladha *tindak tutur* basa Jawi ing wacana *graffiti truk* ingkang cara ndamel dudutanipun kalebet *inferensi tidak langsung* saged dipuntingali wonten tuladha saking

data (45) menika.

Data (45) ingkang uninipun “Jare Simbok, Ojo Dipikir, Dilakoni Wae!!” menika kalebet *inferensi tidak langsung*. Kalebet *inferensi tidak langsung* amargi wacana menika ngginakaken ukara pawarta ingkang dipunginakaken kangge *modus* mrentah. *Penutur* utawi O1 boten mrentah mawi *langsung*, ananging ngginakaken ukara carita supados langkung alus saha boten katingal mrentah. Wosipun utawi *inti* saking *tuturan* menika mrentah supados menawi wonten padamelan utawi perkawis donya menika dipunlakoni kemawon boten kakean mikir. Supados langkung alus, pramila *penutur* nambahaken ukara pawarta ing ngajengipun inggih menika “jare simbok”. Ukara pawarta wonten ngajengipun *tuturan* menika ndadosaken ukara menika kalebet ukara pawarta, ananging *modus* saking ukara menika mrentah. *Penutur* mawi boten *langsung* mrentah dhateng *mitra tutur* utawi O2 supados boten kakean mikir.

E. DUDUTAN

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan *analisis tindak tutur* wonten ing wacana *graffiti truk* basa Jawi ingkang sampun kaandharaken ing bab sekawan, pramila saged dipundamel dudutan panaliten. Dudutanipun panaliten menika saged dipunringkes kados wonten ing ngandhap menika.

1. Wujudipun *tindak tutur* ingkang sampun kapanggihaken wonten ing wacana *graffiti truk* basa Jawi menika wonten tiga (3) inggih menika *lokusi*, *ilokusi*, saha *perlokusi*.
2. Ginanipun *tindak tutur* wonten ing

wacana *graffiti truk* basa Jawi ingkang dipuntingali saking *analisis konteks* menika saged dipunperang miturut wujudipun *tindak tutur*. *Tindak tutur lokusi* menika namung satunggal ginanipun inggih menika ngandharaken. Wondene *tindak tutur ilokusi* menika wonten gangsal (5) ginanipun inggih menika *asertif, direktif, ekspresif, komisif, saha deklarasi*. *Tindak tutur perlokusi* menika boten gadhah *fungsi* amargi *tindak tutur perlokusi* menika *efek* saking satunggal *tindak tutur*.

3. Jinisipun *inferensi* ingkang sampun kapanggihaken saking wacana *graffiti truk* basa Jawi ingkang dipuntingali saking jinisipun *tindak tutur* menika wonten kalih (2) jinisipun, inggih menika *inferensi langsung* saha *inferensi tidak langsung*.

Panaliten menika dipunkajengaken saged kangge njangkepi panaliten babagan *tindak tutur* saha *inferensi*. Panaliten menika ugi saged kangge *referensi* panaliten salajengipun babagan *tindak tutur* saha *inferensi* sanesipun ingkang wonten ing basa Jawi.

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembaran *analisis tindak tutur* wonten wacana *graffiti truk* basa Jawi ingkang sampun kaandharaken ing bab sekawan saged dipunpendhet pamrayogi, panaliten menika namung kawates ngrembag wujudipun saha ginanipun *tindak tutur* saha jinisipun *inferensi* saking wacana *graffiti truk* basa Jawi, saengga taksih kathah ingkang dereng dipuntliti. Pramila kaangkah wonten ing panaliten salajengipun saged dipunrembag malih

panaliten babagan *tindak tutur, inferensi*, utawi wacana *graffiti truk* basa Jawi kanthi kajian sanesipun, kadosta wujud saha ginanipun *konteks* utawi babagan pamilihanipun tembung wonten wacana *graffiti truk* basa Jawi.

KAPUSTAKAN

- Chaer, A. Leonie. 1995. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal*. Jakarta: PT. Rineka Cipta.
- Echols, John dan Hassan Shadily. 2003. *Kamus Inggris-Indonesia*. Jakarta: Gramedia.
- Mardiarsito, L. 1981. *Kamus Jawa Kuna – Indonesia*. Ende: Nusa Indah.
- Mulyana. 2005. *Kajian Wacana*. Yogyakarta: Tiara Wacana.
- Poerwadarminta. W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: J. B. Wolters' Uitgevers. Maatschappij N. V. Groningen.
- Rahardi, Kunjana. 2005. *Pragmatik Kesantunan Imperatif Bahasa Indonesia*. Jakarta: Erlangga
- Sasangka, Wisnu. 2001. *Paramasastra Gagrag Anyar Basa Jawa* (Edisi Revisi). Jakarta: Yayasan Paramalingua.
- Susanto, Mikke. 2012. *DIKSI RUPA Kumpulan Istilah & Gerakan Seni Rupa* (Edisi Revisi). Yogyakarta: DictiArt Lab.
- Tim Penyusun Bahasa dan Sastra. 1978. *Bahasa dan Sastra*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Tim Penyusun Panduan Tugas Akhir. 2010. *Panduan Tugas Akhir*.

Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni.

Wijana, I Dewa Putu. 1996. *Dasar-dasar Pragmatik*. Yogyakarta: Andi Offset.

Non Buku

Dictionaries. 2015.
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/graffiti>.

Diunduh pada tanggal 13 September 2015.

KKBI. 2015.
<http://www.kbbi.web.id/truk>.

Diunduh pada tanggal 13 September 2015.

Yule, George. 1996. "Pragmatics Oxford Introductions to Language Study",

https://abudira.files.wordpress.com/2012/01/pragmatics_oxford_introductions_to_language_study_2.pdf. Diunduh pada tanggal 13 September 2015